

Şygryýet melekleri / makalajyklar toplумы – Towşan Esenowa

Category: Goşgular, Kitapcy, Söhbetdeşlik, Sözler, Şygryýet melekleri, Türkmen dili

написано kitapcy | 24 января, 2025

Şygryýet melekleri / makalajyklar toplумы – Towşan Esenowa
TOWŞAN ESENOWA

Türkmen sowet edebiýatynyň ilkinji zenan wekilleriniň biri, şahyr, dramaturg, terjimeçi, Türkmenistan SSR-niň halk ýazyjysy Towşan Esenowa 1915-nji ýylyň 23-nji noýabrynda ýurdumyzyň häzirki Ahal welaýatynyň Kaka etrabyň Ýüzbaşy obasynda (şol wagtky Zakaspi oblasti) dünýä inýär.

Köp çagaly demirýolçy maşgalasynda ýetişen Towşan Esenowa Aşgabadyň mekdep-internatynda, soňra pedagogik tehnikumynda okaýar. 1939-njy ýylda Aşgabadyň pedagogik institutyny okap gutarýar.

20-nji ýyllaryň ahyrynda heniz ýaşajyk gyzka halk teatrlarynda işleýär. 30-njy ýyllarda «Sowet Türkmenistany» gazetinde işleýär.

1931-nji ýylda 15 ýaşlyja Towşanjyk Işçi-proletar ýazyjylaryň I sýezdine gatnaşýar. 1934-nji ýylda SSSR-iň ýaş ýazyjylarynyň Moskwadaky gysga kursuna okuwa gidýär.

1935-nji ýylda geçirilen respublikan atly ýörişe gatnaşýar.

Towşan Esenowa – Türkmenistanyň ilkinji zenan uçarmanydyr, ol 1936-njy ýylda uçar sürüjilerini taýýarlaýan aeroklubyny hem okap gutardy.

1950-nji ýylda «Sowet Türkmenistanynyň aýallary» žurnalynyň baş redaktory we «Sowet edebiýaty» žurnalynyň dramaturgiýa bölüminiň redaktory wezipelerinde işledi.

1964-1966-njy ýyllarda Türkmenistanyň Ýazyjylar soýuzynyň edebiýat boýunça konsultanty bolup işledi.

1928-nji ýylda ilkinji goşgusy çap bolan Towşan Esenowa 1936-njy ýyldan soň çeper döredijilige ymykly baş goşýar. Şeýle-de ol, Türkmenistan SSR-niň gimniniň hem awtorydyr.

Towşan Esenowanyň eserleri öz wagtynda rus, özbek, gazak, gyrgyz, täjik, eston, kabardino-balkar, karel, mordowa, tatar... dillerine terjime edildi. Onuň özi hem N.Nekrasow, Ý.Kupala, W.Maýakowskiý ýaly birnäçe belli ýazyjy-şahyrlaryň eserlerini türkmen diline geçirdi.[1]

Ýagşy gylykly, ilniň-günüň aladasynda, hakykatyň-gözelligiň aýdymçysy bolup, manyly ömür süren adamlar halkyň hakydasynda, galamdaşlarynyň ýakymly ýatlamalarynda hemişelik ýaşaýar. Towşan Esenowa hem şeýle adamlaryň biri, bu barada Türkmenistanyň halk ýazyjysy Kaýum Taňrygulyýewiň «Garagum» žurnalynyň 2008-nji ýylda çykan 3-nji sanyndaky ýatlamasynda şeýle setirler bar:

«Towşan Esenowa sowetler zamanynyň türkmen zenanlarynyň arasyndaky ilkinji şahyrdy hem ilkinji dramaturgdy. Ilki bilen, onum terjimehalyny gysgaça gürrüň bereýin. Ol 1915-nji ýylda Kaka etrabynda dünýä inýär, başlangyç bilimi obalaryndaky mekdepde alýar. 1928-1932-nji ýyllarda Aşgabadynyň aýal-gyzlar pedtehnikumynda okaýar, şondan soň respublikan gazet-žurnallarda, radioda, telewideniýede işleýär. Mollanepes adyndaky akademiki drama teatrynyň, soň A.Gulmämmedow adyndaky ýaşlar teatrynyň edebiýat bölüminiň müdiri bolup işleýär.

Ömrüniň soňky ýyllarynda bolsa Ýazyjylar soýuzynda geňeşçi bolup işledi.

1938-nji ýylda onuň «Polat gyzlara» atly goşgular ýygynyň çap edildi. «Uzaklara nazar» (1967 ý.) atly goşgular ýygynyň, Garagum derýasynyň gurluşygy hakda söhbet açýan «Keltebeden rowaýaty» (1961 ý.) atly poemasy T.Esenowa meşhurlyk getirdi, bu eserler soýuz respublikalaryň, şeýle hem daşary ýurtlaryň birnäçesinde terjime edildi.

T.Esenowa türkmen teatrynyň ösmegine önjeýli goşant goşdy. Onuň kolhoz gurluşygy hakdaky «Şemşat» (1938 ý.), türkmen zenanlarynyň bagty ugrundaky göreşi hakdaky «Seniň ýşgyňda» (1968 ý.), «Gelin gelýär» komediýalary türkmen tomaşaçylary tarapyndan gyzgyn garşylandy.

Edebiýatda bitiren hyzmatlaryny göz önünde tutup, T.Esenowa 1940-njy ýylda «Türkmenistanyň at gazanan şahyry», 1974-nji ýylda «Türkmenistanyň halk ýazyjysy» diýen hormatly at dakylady.

Men köp ýyllap Towşan Esenowa bilen duldegşir goňşy bolup ýaşadym. Köp gezek gürründeş boldum, birnäçe gezek döwlet delegasiýalaryna goşulyp daşary ýurtlara bile gitdim.

Ol sowatly, mylaýym häsiýetli zenandy, işeňňirdi, jemgyýetçilik işlerine has köp gatnaşýardy.

T.Esenowa türkmen zenanlarynyň arasynda ilkinji şahyr bolansoň, geçirilýän syýasy-jemgyýetçilik çäreleriniň köpüsine çagyrylýardy. Ol özüniň köp wagtynyň ýygynaklarda geçýändiginden, döredijilik bilen meşgullanmaga wagtynyň az bolýanlygyndan zeýrenýärdi.

T.Esenowany azat türkmen zenanlarynyň simwoly hökmünde öňe sürüpdiler. Şeýle bolansoň, ol öz döwründe alpinistler toparyna goşulyp daglara çykypdy, uçardan paraşýutly böküpdü, suwda ýüzüpdü. Mahlasy, ony jemgyýetiň ähli ugurlarynda ussat, başarjaň zenan hökmünde görkezýärdiler. Ol hakda köp ýazýardylar. Gazet-žurnallarda suraty çykýardy.

Ýetmişinji ýyllarda T.Esenowanyň «Ýigrenji galyň» atly makalasy çap edilipdi we bu respublikamyzda gyzgyn ara alnyp maslahatlaşylypdy.

«Ýygynaklarda meniň makalamy goldap çykyş edýärdiler, ýöne

özara söhbetdeşliklerde ýeke adam meniň pikirimi goldamandy. Wah, galyňa garşy göreş meniň adyma duwlanyp edildi. Aslynda welin, men onuň ýaly makala ýazjak zenan däl» diýip, Towşan daýzanyň janykmasy ýatdan çykanok.

T.Esenowa 30-80-nji ýyllaryň aralygynda türkmen zenanyňyň göreldegi nusgasy bolup ýaşady. Ony daşary ýurtlardan gelýän myhmanlara görkezýärdiler. Daşary ýurtlular onuň döredijiligi, ömri, öýi, maşgalasy bilen gyzyklanýardy.

T.Esenowa Ýazyjylar soýuzynda işläň ýyllarynda maňa şeýle gürrüň berdi:

«Men ömrümi iki bölege bölýärim: türkmen zenalaryňyň simwoly bolup ýaşan ýyllarym we ondan soňky ömrüm. Maňa, dogrusy, soňky ömrüm has lezzetli. Sebäbi men durmuşyň lezzetini alyp, asuda, rahat ýaşaýaryn».

Şahyra bu sözleri diýse-de diýipdi, ýöne ýaşlyk ýyllaryny küýseýändigini aýk duýulýardy. Onda şeýle bir berk ynam bardy: «Bir döwür geler, meniň durmuş ýolum, döredijiligim düýpli öwreniler. Sebäbi men muňa mynasyp işleri bitirdim».

Men hem bu pikire ynanyýaryn.»

http://kitapcy.ru/news/galamdaslarym_towsan_esenowa/2020-02-26-10625

• Towşan Esenowanyň goşgularyndan:

• ENE GUŞUŇ NALASY

Balam, aý-gün geçdi, bermediň gara,
Gorkýan men, boldummy maňlaýygara?

Nirelere gitdiň, uçurym bolduň,
Eneň gözlerinden ýitirim bolduň.

Ýoluňda bolmasyn howp ýa hatarlar,
Senden uzak bolsun bela-beterler.

Men nägünlik bilen ekledim seni,
Ganatlarym gerip sakladym seni.

Ýelden ýelpäp, günden gorap ulaltdym,
Ýaman sözden, gözden gorap ulaltdym.

Aşyp belent dagyň kemerlerinden,
Sowuk çeşmeleriň çogýan ýerinden.

Agzymda getirdim iň süýji suwy,
Gözlärdim, tapardym bugdaýdyr tüwi.

Däne çöpläp getirerdim yrakdan,
Bagry ezip, saýrardym men ýürekden.

Men bilemok army, bilmen hormy siz,
Saýrak guşlaň hatarynda barmy siz?

Neçün höwürtgeden uçup gitdiňiz?
Garran eneňizden gaçyp gitdiňiz?

Nämüçin goýberdim, ägä bolmadym?!
Garrap, ýalňyz galjagymy bilmedim.

Gözüm görmez boldy, küteldi birden,
Gurbatym kemeldi, huş gitdi serden.

Sesleniň, balalar, köşediň meni,
Şirin-şirin saýrap hoş ediň meni.

Ýokdur sizden şundan başga haýyşym,
Eşidiň meň aglap aýdýan nalyşym.

Dünýäde şer işler gaýrylmasyn hiç,
Ene balasyndan aýrylmasyn hiç.

• EJEM HAKYND A SÖZ

Şahyrlar wasp eden gözel däl diň,
Kirpigi ok, gaşy keman hem däl diň.
Süýji şirin ýazylan gazal däl diň sen,
Kän gowgalar gören daýhan aýal dyň.

Ne gamyş dek näzik barmagyň bardy,

Ne-de çomuç ýaly doly bilegiň;
Zähmetsöýer elleň damar-damardy,
Hiç hasyl bolmazdy seniň dilegiň.

Agaç ýaly horduň, solukdy ýüzüň
Emma sen sagatdyň, sagdyn tut kimin.
Işiň görünmezdi, ýer tutman sözüň
»Güzeran« diýip, darasaňda gurt kimin.

Mähribanym ejem, bagyşla meni,
Şu çeken suratym seniň suratyň.
Agaç bolan bolsaň diýrdiler saňa:
»Hiç iýmiş getirmez, çapyňda atyň!«

Emma sen miweli, barly »daragtdyň«,
Dört ogul, üç gyzyň mährem enesi
Çagalar sag bolsa, sen hoş bahtdyň,
Bizdik seň baýlygyň, bagtyň hemmesi.

Çülpe çagalaryň kökenek gerip,
Garyp oraçaňda uka bataňda,
Her birimiz hakda süýji düýş görüp,
Sen bizi görjekdiň eýwanly tamda.

Eý mähriban, sada daýhan aýaly,
Sen bizi görensiň harman daşynda,
Emma ýeten dälidir seniň hyýalyň,
Gören dälsiň bizi döwlet başynda.

Arzuw hyýalyň hem ýetip bilmändir,
Çagalaryň ýeten belentligine.
Bu gün seniň ruhuň täzelenýändir,
Guwanyp perzentleň kommunistligne.

Kommunist □ halklaryň alnyna dogan
Gündür, günden eziz ýene näme bar?
Kommunist bar halky etdi bir dogan
Hemme halklar kommuniste minnetdar.

Bir gan, bir jan boluşy dek ene-gyz
Men hem bir jan, bir ten partiýam bilen,
Ejemjan, ol maňa seň ýaly eziz,
Men onuň zürýady, men oňa çlen.

[1] Şoňa çenli maglumatlar wikipediýadan alyndy. Şygryýet
melekleri